ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Серія «Херсонські письменники – діт ям»

МИКОЛА БРАТАН

Рекомендаційний бібліографічний покажчик

Херсон 2007

Від укладачів

Продовжує серію персональних покажчиків „Херсонські письменники – дітям” випуск, присвячений творчості добре знаного на Херсонщині письменника, поета, публіциста, який 35 років очолював херсонський осередок Національної спілки письменників України – Миколи Івановича Братана.

Цей випуск, на відміну від попередніх видань серії, є рекомендаційним бібліографічним покажчиком. Бібліографія, що представлена у випуску, відображає кращі твори письменника, рекомендовані в першу чергу ним самим та авторами літературознавчих розвідок. Бібліографія творів доповнена літературознавчими виданнями та публікаціями за тематикою розділів покажчика.

Відкриває видання автобіографія письменника, спеціально написана ним саме до цього збірника.

Вона супроводжується списком видань довідкового характеру, біобібліографічних видань, посиланнями на електронні сторінки в мережі Інтернет (вебліографія), а також публікацій про життя та творчість письменника загального характеру.

Жанрове розмаїття та широта тематичної палітри творчості Миколи Братана глибоко розкрита у дослідженні відомого в краї літературознавця, кандидата філологічних наук, викладача Херсонського державного університету Івана Немченка.

В останнє десятиліття Микола Братан у своїй творчості звернувся до наймолодших читачів – вийшло друком 6 дитячих книг, які аналізуються в публікації письменника, кандидата філологічних наук, доцента кафедри журналістики ХДУ Василя Загороднюка.

Традиційно покажчики серії вміщують матеріали на допомогу популяризації творчості письменника в школі, в бібліотеці. У цьому випуску пропонується розробка уроку літератури рідного краю за драматичною поемою Миколи Братана „Шоста заповідь”, запропонована кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри українського літературознавства Херсонського державного університету Наталією Чухонцевою. Сценарій бібліотечного заходу у формі літературної подорожі за сторінками дитячих творів письменника створено Валентиною Нижеголенко, членом Національної спілки письменників України, яка майже 20 років працювала в Обласній бібліотеці для дітей.

В традиційній рубриці покажчика „З неопублікованого” надруковані вперше нові твори Миколи Івановича Братана.

Відбір документів завершено 31 грудня 2006 року.

Як і попередні випуски серії, цей посібник стане в нагоді тим, хто навчає і тим, хто навчається, бібліотекарям, всім шанувальникам літератури рідного краю.

АВТОБІОГРАФІЯ

Новий 1935 рік моя мама Наталя Іванівна й тато Іван Гаврилович зустрічали в колі молодої родини, де наймолодшим, сином-первістком – був я. Паспортна дата мого народження дещо змінена, хрестили мене раніше Нового року, поблизько дня ангела, тому й назвали Миколою.

Мама працювала дояркою в колгоспі, тато – механізатором в МТС (машинно-тракторній станції), тож через все життя несу повагу і любов до людей праці, радів, коли доля їм усміхалася, журюсь, що сьогодні

... Доконали село,
Доконаємо й місто ми.

У рідному селі Семенівці Каховського району пішов до школи-семирічки восени 1943 року після визволення краю від фашистських загарбників. Далі були незабутні роки навчання в Бериславському педагогічному училищі, служба в Армії, праця в бериславській районній газеті, на обласному телебаченні, аж поки в 1971 році мене, молодого члена Спілки письменників, не обрали керівником обласної письменницької організації, і пробув я на цій посаді 35 літ – рекордний термін для України. Закінчив філологічний факультет (заочне відділення) Одеського університету. Залюбки слухав лекції прекрасних викладачів В.Фащенка, А.Недзвідського, І.Дузя, Наталі Кузякіної, М.Левченка, І.Тараненка. Якщо зважити на те, що й служив я в Одесі, то вважаюсь до певної міри причетним до цього колоритного міста. У великому томі поетичних творів „Одеське віче” є солідна добірка моїх поезій.

Першу збірку віршів „Смаглява Таврія” видав 1961 року, звідтоді побачили світ десятки книжок віршів, прози, публіцистики, драматичних поем. Десь виходить... мало не по книжці на кожний прожитий рік. З-поміж віршованих збірок назву – „Луни”, „Правда хліба”, „Веселка - людям”,

„Поступ”, „Свято на Перекопі”, „У дорозі до вас”, „Степові люди”, „Портрет з дороги”, „Небо над долиной”, „Зупинка лебедина”, „Царина”, „Дожинок” тощо.

З прози – повість „Діждались весілля”, романи „Бережина”, „Перепелина ніч”, „Танго над лиманом”, „Далі буде”, нариси про Олеся Гончара „Сила любові”, „І краса і держава”. З-поміж драматичних поем (а їх півтора десятка): „Туга”, „Сліпий дощ”, „Їде батько Махно”, „Ляп на першій полосі” (комедія), „Ковила тече за обрій”, „Шоста заповідь”, три драматичні оповіді про Тараса Шевченка – „Сердитий Бог”, „Колюча нива”, „Лукавий сон”.

Для юних читачів написані книжки віршів „Слон на стадіоні”, „Равлик на пляжі”, „Парасолька йде по місту”, „Каченя шукає маму”, „Зелена черепаха”.

Багато перекладав – переважно поетичних творів. У збірці „Гостина” видрукуване, вважаю, краще з того, що я зробив на цьому терені. Опублікував чимало критичних статей, нарисів (працював же газетярем), передмов до книжок побратимів, а ще – експромтів (віршованих), на сьогодні 5 збірників. „Ні, я зовсім іще не заповнив золотої анкети життя”, як писав В.Сосюра.

Брав участь у всіх з’їздах українських письменників, починаючи з 1971 р., у трьох всесоюзних з’їздах, був обраний членом ревізійної комісії Спілки письменників СРСР. Нагороджений орденом „Знак пошани”.

Лауреат літературної премії імені Андрія Малишка, Заслужений діяч мистецтв України.

І просто – український письменник. На щастя – діючий. Література – моє життя. Моя довічна любов – мій талановитий і врівні безталанний народ. Задля просвітління його долі писав, пишу, писатиму.

Микола Брат ан

б і б л і о г р а ф і я

ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

Братан Микола Іванович (01.01.1935 с. Семенівка, тепер Каховського р-ну, Херсон. обл.) - поет, прозаїк. Чл. НСПУ // Енциклопедія сучасної України. - К., 2004. - Т.1. - С. 425.

Братан Микола Іванович (01.01.1935 с. Семенівка, тепер Каховського р-ну, Херсон. обл.) - укр. рад. письменник // Українська літературна енциклопедія. - К., 1988. - Т.1. - С. 229-230.

Братан Николай Иванович (01.01.1935 с. Семеновка, Каховский р-н, Херсонская обл.) - поэт, прозаик // Кто есть кто в Херсоне: Биогр. справ. - Херсон, 2002. - С.38.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ

Микола Братан // Письменники Радянської України, 1917-1987: Бібліогр. довід. - К., 1988. - С. 87.

М. Братан: Пам'ятка читачеві / ОУНБ ім. О.М.Горького, обл. від-ня СП України, обл. орг. т-ва книголюбів; Склад. Г.П.Мокрицька; Ред. М.А.Кацев. - Херсон, 1986. - 5 с.

Братан Микола Іванович // Знаменні і пам'ятні дати Херонщини на 2000 рік: Бібліогр. покажч. - Херсон, 2000(1999). - С.6-9.

* * *

Братан Микола Іванович: [Бібліографічний покажчик] [Електронний ресурс] / Херсонська ОУНБ ім. Олеся Гончара. – Електрон. дан. (1 файл). – [2005]. – Режим доступу: http://www.lib.kherson.ua/index.php?menu1=3&menu2=8&id=11& lang=rus&part_text=part1. – Назва з екрана.

Іван Немченко

Жанрова й тематична палітра поетичного ужинку Миколи Братана

Серед таврійських поетів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Микола Іванович Братан вочевидь найплідніший і з точки зору творчої продуктивності, і за частотою видруку ліричних книг. Як за комуністичного режиму, так і в незалежній Україні він завжди впевнено почувався на самому гребені кожної літературної хвилі, якою б не була вона тривалою чи короткочасною, багатообіцяючою і перспективною чи, навпаки, ризикованою і навіть небезпечною. Може, цьому слугували природне вміння відчувати потреби часу і здатність миттєво перебудуватися й зважати на зміни в розкладі політичних вітерців і буревіїв. А може, відчуття тяжіння до рідного ґрунту, до непроминальних і нетлінних національних святинь, котре додавало снаги і віри в себе, незалежно від суспільної погоди – заспокійливого штилю чи штормових збурень.

Поезія Миколи Братана – це нестримна творча стихія, яка постійно розширюється, розпросторюється – і в плані жанрових пошуків, і в тематичній царині, і щодо можливостей огранування слова, возведеного митцем до рангу сакралізованого дійства.

Спробуємо окреслити параметри поетичного світу херсонського співця. Насамперед слід констатувати настійне прагнення М.Братана до синтетизму й універсалізму як у підході до жанрово-тематичної сторони творчості, так і в стильовій манері. Відчувається нахил митця-лірика до сюжетності й драматизму, чіткої фіксації подієвого малюнка, що й передбачає звернення до відповідних форм вираження авторської свідомості.

Особливої віртуозності досягає поет у жанрі балади, зразки якої пропонує в багатьох своїх збірках. Досить назвати такі твори, як «Балада про плуг», «Балада про пил», «Балада про скирту», «Балада про білого птаха», «Балада про останній поцілунок», «Балада повернення». Кожен з цих текстів виписаний рукою справжнього майстра, глибоко закоріненого в традиції класичного мистецтва слова. Серед інших ліро-епічних

модифікацій М.Братан культивує поему («Поле з його ім'ям»), віршоване оповідання («Зустріч з матір'ю»), байку («Дятел-сигналізатор», «Коза і Вовк», «Муха-мандрівниця»), легенду («Ціна»), притчу (цикл «Дві притчі») тощо. Причому ці жанрові форми можуть у нього варіюватися: героїчна поема («Плацдарм»), сатирична поема («Житіє, а також битіє Митра Зозулі»), байка-трагедія («Пацюк в аптеці»), антибалада («Антибалада про темпи») та ін.

Тяжіючи до укрупненого формату ліро-епічного вислову, М.Братан часто вдається до циклізації. Це здебільшого диптих («Березневе», «Географічне», «На Всесвітній олімпіаді в Сіднеї», «Дарчий напис на Біблії», «Дві застороги») та триптих («Сув'язі», «Три експромти про В.Ж-го», «Три сатиричних сонети»).

Так, наприклад, до циклу «Сув'язі» увійшли три вірші Гончаревої тематики «Супутники», «Острівець краси», «Життя іде», навіяні музейними враженнями і літературними асоціаціями, суспільним резонансом книг Олеся Терентійовича «Тронка», «Таврія», а особливо – знаменитого й цькованого роману «Собор». Рідше зустрічаємо у М.Братана цикли з п'яти («В теплі братерства») або семи віршів («Сонячні зайчики»). А в книзі гумору та сатири «П'ята група крові» поет подає кілька однойменних циклів комічних мініатюр під промовистою назвою «Дробівниця», куди включає від двох до чотирнадцяти творів. Там же вміщено невеличкий жартівливий цикл для дітей «Дробівничка».

Широко репрезентовані в доробку М.Братана найрізноманітніші ліричні модифікації: портрет («Комбат Іванов», «Медсестра»), пейзаж («Опісля бур», «Сині хмари стікають за пруг…»), ескіз («Дорожній ескіз», «Дощ відринув, сяє вмита глиця…»), екфразис («Фотографія», «Малюнок»), етюд («Болгарський етюд», «Етюди з-над лиману»), шкіц («Шкіц до листопаду»), поменник («Слово у вічність Олесеві Гончару», «Доля. Пам'яті Миколи Куліша»), присвята («Ровесницям», «Дівчина з Умані, яка разом з нами летіла в Тюмень»), ідилія («Сільська ідилія», «Ідилія з гуркотом машин»), послання («До художника», «До природи»), вірш-лист («Ненаписаний лист», «Лист із піонерського табору»), монолог («Дума про вічність», «Монолог Андрія Євси»), спомин («Спогад про березень», «Спогад про гітару»), фантазія («Із кургану, мов наяву…», «У поїзді. А мариться – підводою…»),

діалог («Розмова над Дніпром», «Подив і закономірність»), пісня («Голуби над батьківською хатою», «Ромашкова стежина»), романс («Після розлуки», «Ранковим поїздом»), маніфест («До простоти», «У дорозі до вас»), роздум («Над Вічним вогнем», «Дума на тобольській землі»), ода («Звичайна жінка з нашого села», «Будівничий сонет»), жарт («19 лютого», «Ой, жаль, жаль»), сатира («Батьковідступникові», «Нащадок Шарикова»), фейлетон («Перешивальники», «Демографічний курйоз»), епіграма («Анатолію Кратові», «В.Жураківському»), пародія («Солов'ї таки плачуть», «Пісня про невміння»), шарж («Театр Андрія Данилка», «Хто автор?»), експромт («Дар і віддарунок», «Бумеранг»), щоденник («Щоденник партгрупорга»). Нерідко указує на жанрові особливості в назвах творів – «Рецензія на вінок сонетів», «Відповідь замежному "другові"», «Спогад про новорічну ніч», «Дорожній вірш», «Експромт уві сні», «Присвята на камені», «Полемічне», «Лист у Полтаву», «Пейзаж», «Сповідь принципового чоловіка», «Віртуальний автограф Л.Кучми на своїй книзі», «Порада», «Сценка в театрі», «Телеграма Емілеві Январьову», «Роздуми перед полюванням», «Скарга українського письменника зарубіжним друзям», «Видиво», «Приключка», «Репліка зайді-хаму», «Інтерв'ю», «Запис до блокноту М.Боянжу», «Подяка від душі», «Запрошення до калини» тощо, або ж реалізує таке завдання в численних підзаголовках-уточненнях: «На фазанів. Усмішка-експромт М.Длугуновичу», «Гримаси ринку. Сумна байка», «День осінній – день весільний. Пісня-експромт подружжю Сапожникових», «Уважний син. Гумореска-бувальщина», «Сьомоколінний. Експромт-памфлет», «На широку ногу. Весільна усмішка», «Де це кіт? Дитяча пісня для дорослих», «Ні пуху ні пера. Жарт», «Час і Опанас. Розповідь хлібороба», «Відгукнися, Будулай! Лист до редакції», «Мотобол в районі. Спроба іронічної оди», «Золото. Східна притча», «Аби вовна. Байка-факт, написана на обласній нараді».

При потребі М.Братан окреслює жанрову специфіку того чи іншого тексту у власних заувагах, коментарях. Так, до книги «Відчахнута віть: Легенда-бувальщина» (Херсон, 1996) він додає своє передслів'я – «Від автора», де наголошує на синтетичному характері названого поетичного полотна: «Жанр цього твору визначено аж ніяк не задля оригінальності. Це таки водночас бувальщина й легенда. Розповіла мені її народна поетеса Чечено-Інгушетії Раїса Ахматова, чий рідний брат, як

вона сказала, за походженням українець… Але про це – в рядках поеми, написаної з уст братів і посестер» (2, 1). Отже, за словами самого письменника, даний поетичний текст з'явився як спроба поєднати прикмети трьох літературних форм: бувальщини, легенди і поеми. М.Братан свідомо іде на подібні експерименти з метою урізноманітнення шляхів мистецького самовираження. Для нього не має значення: модна чи непрестижна та чи інша форма вислову. Головне – вкласти душу і хист. І слово оживе, озветься, засяє в своїй первозданності й природності творення. Ось як про це розмірковує поет у мініатюрі «З приводу жанру» з циклу «Сонячні зайчики»:

Ти знову радиш: «Кинь писати гумор,
Це жанр низький, не зря я відцуравсь».
… Цікаво знати: що про сміх ти думав,
Коли з колиски мамі усміхавсь?!
(5, с. 81)

Своє літературно-мистецьке кредо М.Братан означує в багатьох ліричних творах, котрі звучать як декларації громадянської активності й патріотизму, гуманності й демократизму. Назвемо хоча б такі відомі його поетичні маніфести, роздуми, заклики «Пиши, пиши, покіль є змога…», «Сьогодні нам з весною – по путі…», «У дорозі до вас», «Острівець краси», «До витоків», «Знов про хліб…», «До простоти», «Смаглявій Таврії», у яких варіюється співцева настанова «тільки б мимо серця не пройти!» (7, 10). Митець-земляк переконаний у могутній силі слова, здатності перебудувати світ на засадах добра, справедливості, краси. Промовистою є його поетична формула, винесена у фінал вірша «Пшениця наливається, зерниться…»:

Ми не німі. Нам звіку дане слово,
Щоб світ оцей збагнуть могли до дна.
В нім хліб і сіль – дві життьові основи.
І третя – слово – теж не зайвина.
(4, с. 13)

Літературно-мистецькі мотиви широко репрезентовані фактично у всіх ліричних збірках М.Братана. Це насамперед твори, присвячені видатним культурним діячам України і світу з минулих епох і століть Г.Сковороді й Т.Шевченку, М.Старицькому й Лесі Українці, Олександрові Олесеві й П.Тичині, М.Рильському і Ю.Яновському, М.Твену й Н.Піросмані, Л.Толстому й О.Блоку, Г.Аполлінеру й

Е.-М.Ремарку та ін., а особливо співцям другої половини ХХ століття – О.Гончару, В.Забаштанському, В.Стусові, С.Тельнюку, О.Сизоненку, В.Шукшину, В.Пікулеві… Голоси з давніх і недавніх часів звучать у віршах «Данте», «Його діти», «Поступ велетня», «Угорська рапсодія», «Пам'ять», «Батьківщина Шукшина», «У зимовому небі… Пам'яті Андрія Малишка», «Болючий спомин про один урок» та ін. Мистецькі обрії Херсонщини окреслюються М.Братаном у творах «Володимиру Чуприні», «Миколі Василенкові», «Художникові Ф.Загороднюку», «Валерію Другальову», «В.Жураківському», «Анатолію Кратові», «Можновладці-гумористи. Любомирові Солецькому», «С.Тарабановському», «Барон Фальц-Фейн – В.Куликові», «Недоїхав. Анатолієві Щербині», «Незвичайна пісня. Василеві Загороднюку», «На рівні класика. В.Нижеголенко», «Членові НСПУ, членові АУП, поетові поза всякими спілками Анатолієві Кичинському», «В залі засідань. Іванові Гайдаю», «В різних жанрах. Анатолієві Марущаку», «Ювілейний сонет. Юрієві Голобородьку», «Щедрість. Х.Ширінському» та ін. Поет закликає майстрів пензля і пера, музики і співу з'єднати в своїй творчості любов до рідного краю і вогонь натхнення, гармонізувати «і земне, і небесне / На чистім отім полотні» («Художнику! Де ми спочинем…»), виконувати свою одвічну високу місію – «явити крізь будення й суєту / Красу, як росяницю на світанні» («Сонет з портретної виставки В.Чуприни»), слугувати утвердженню загальнолюдських цінностей:

Світи мені, поезіє добра,
Де небеса бентежать в журавлинні.
Край світу залітаю від Дніпра –
І відкриваю Всесвіт у людині.

(«Життя, життя…» (1, с. 85))

Наскрізними в доробку М.Братана є патріотичні мотиви, представлені як у віршах історіософського звучання («Доля Акрополя», «Смерть Сагайдачного», «Я залишав зелену Умань…»), так і в славнях на честь сучасної України («Експромт у столиці», «Сказать: піді мною Карпати…») та співцевої малої батьківщини («Таврійський краю! Дивний крине…», «Смаглявій Таврії», «Херсон»). За назвами творів поета можна вільно вивчати географію українського Причорномор'я: «Хорли», «Сивашівка», «За Херсоном поріділи плавні…», «Білобережжя», «Чорна долина», «Метелик над

Сивашем», «Їдьте в Крим, здіймайтесь на Ай-Петрі…», «У Кринках», «Свято на Перекопі», «Деревам Севастополя», «У Новій Каховці»… З замилуванням описує автор Іллічівський порт на Одещині («Зупинка Лебедина») і фортецю Кизи-Кермен («Берислав»), береги Інгульця («Циганський табір») і дощову навалу аж до Рені в Придунав'ї («Дощ ішов по ярині…»), прикмети Присивашшя («Шипшина з Турецького валу», «І знов летять галасвіта вітри…», «Тюльпан над Сивашем») і «каналу хвилі дніпроплинні» в засушливих таврійських степах («Отам у полі, за хатами…»), буденні й незабутні обриси Каланчака («Тиха станція») і замальовки Каховського моря («Пароплав», «Зустріч»), колоритні постаті південців та їх мрії і сподівання («Бериславочка», «Брати», «Синьоокій каховчанці», «Тракторист»).

Тема рідного краю нерідко переплітається у М.Братана з інонаціональними мотивами, особливо в творах-репортажах про перебування в різних куточках колишнього СРСР та зарубіжжя («Вокзали Москви», «Далекий Схід», «Алонка», «Бурея», «Якутський мотив», «Кахетія – збирання винограду», «Квіти з гори Бермамит», «Угорському хліборобові», «Подорож до Пліски», «Беслетський міст», «Гора Чуана» та ін.). Автора захоплюють краєвиди і люди різних земель. Це враження від зустрічей з грузинами й чеченцями, молдаванами й росіянами, угорцями й болгарами, узбеками й татарами, абхазами й карачаївцями, євреями й естонцями… Адже скільки людей – стільки й світів, пізнаючи які, дивуєшся багатоманіттю доль, вчинків, настроїв, спостерігаєш вплив різних культур, традицій, звичаїв.

Звісно, вірші М.Братана 60-80-х рр. у значній кількості є даниною часові – радянській епосі, яка в своїх ідеологічних лещатах тримала цілі покоління митців за принципом: хто не з нами – той проти нас і має бути розчавлений і знищений. Тож і в братанівських збірках тих літ можна зустріти чимало зразків агітаційно-пропагандистської, лубочно-компартійної лірики з обов'язковими осаннами на честь вождя світового пролетаріату В.Леніна та його дітища – більшовицької партії як наймудрішого, наймиролюбнішого, найгуманнішого творіння у цілому Всесвіті, хоча вже один лише комуністичний заклик «Даешь мировую революцию!» засвідчував відверту агресивність, нетерпимість та антилюдяність радянської імперії та її правителів, котрі продовжили лінію російських царів з їх

маніакальною мрією не тільки вийти до Індійського океану, а й підкорити ледь не всю планету і нав'язати їй московські порядки. На порубіжжі 80-90-х рр. і особливо в період незалежності України М.Братан цілком прозріє і збагне злочинність діяльності компартійних вождів та їх прислужників, жахливість і потворність такого монстра як система тоталітаризму. Тож братанівські вірші ленінської, радянської тематики, в залежності від часу їх написання дуже різняться і мають нерідко діаметрально протилежне ідейне наповнення і жанрове визначення. В одних випадках це оди, гімни, марші, панегірики на честь більшовицької революції та В.Леніна чи компартійно-бюрократичних функціонерів різних рівнів («Жовтневій революції», «Навіки твої», «Промовляє Ілліч», «Дума Г.І.Петровського про український народ», «Партійна робота»), в інших – це вірші-вироки, сатири, памфлети, інвективи, в яких засуджуються злочини сталінського режиму – голодомори, репресії, нищення національних культур, викривається імперська політика Москви як у радянському, так і в пострадянському просторі («Відчахнута віть», «Притока Сунжі – Валерик…», «Архідемократ»), критикується комуністична ідеологія як анахронізм і констатується втрата суспільного інтересу до марксизму-ленінізму («Розгуба автора «Капіталу», «Поза», «Відставка вірного…», «В ранковій імлі. Тінь колишнього», «Зміни», «КПС», «Розумнішаєм»), відтворюється непоступливість чиновницького апарату, гальмування всілякими ретроградами оздоровчого процесу відродження української державності («Районний вождюк», «Ні те, ні се», «Втрата», «Через три роки»).

Здолавши тривалий шлях у напрямку духовного очищення від ідеологічного тягаря радянської доби, М.Братан звертається до побратимів-митців та усіх співвітчизників:

Доволі ми гукали «Слава»
І КПУ й КПРС.
Давайте мовимо по праву
Живе, святе: «Христос воскрес!»
(«Паски мого дитинства», (8, с. 62)).

Поет звеличує нові часи, «коли пішов у вічність / Партократичний апарат», щиро вірячи в таке диво і сподіваючись на успіх демократичних перетворень. А проте це виявляється лише ілюзією: номенклатурники й антидержавники продовжують пересідати з крісла в крісло й чинять і надалі свою

чорну справу. «Куди не глянь – лавина «прежніх» / Непереборно постає. Священне слово «незалежність» / Цинічно цідить через «є» («Нам треба голосу Олеся»).

З болем М.Братан оголює правдиві, а не фальшовані й лаковані сторінки недавнього минулого, нещадно зриває маски, розвінчує брехливі пропагандистські кліше. У вірші «Воїни-інтернаціоналісти» він виносить присуд агресивній політиці радянського керівництва, яке протягом багатьох десятиліть провокувало численні збройні конфлікти, локальні війни в багатьох куточках планети:

Не кликав ніхто ні на поміч, ні в гості –
Послав божевільний наказ.
В замежжі лежать наші праведні кості
Й неслава товчеться по нас.

(8, с. 86)

Автор не наголошує, про яку країну-жертву, обрану об'єктом «інтернаціональної допомоги», йдеться у творі. Але в пам'яті мимоволі виникає довжелезний перелік «ощасливлених» увагою радянського військово-промислового комплексу незалежних держав – Монголія, Тува, Фінляндія, Польща, Угорщина, Чехія, В'єтнам, Лаос, Ангола, Афганістан… А Литва, Латвія, Естонія, які офіційно визнали акт приєднання їх до СРСР окупацією! А сучасні Молдова, Грузія, Азербайджан, Таджикистан з їх «гарячими точками»! Та особливо болить М.Братанові чеченська тема, оскільки здавна має друзів у тих гостинних і гордих краях:

Не сон жахний, не маячня –
Народ чавучать генерали.
Горить Ічкерія – Чечня…

(2, с. 8)

Антивоєнна тема звучить і в багатьох віршах поета, присвячених подіям Другої світової. Це твори про мужність і самопожертву, про цінність людського життя, кинутого в криваве місиво баталій, а ще про пам'ять і необхідність виносити уроки з минувшини («Вибухів чорне розлуння…», «Зупинка Заплава», «Літо 1941-го», «Скрипалики»).

Позачасовий конфлікт добра і зла, одвічну війну між моральністю й бездуховністю відображає М.Братан у вірші «Афродита і меч». З епіграфа, узятого з газет, повідомляється про знайдення на Кримському півострові статуї богині з відсіченою головою. Тож такий проясень готує читача до кола

питань, порушених у творі. Автора хвилюють злободенні для всіх часів проблеми: мир і війна, краса і потворність, милосердя і жорстокість. Поет виносить вирок «злості безголовій», бездушності загарбника, який підніс свій меч на красу в особі Афродити, прозваної Таманською, і «жбурнув зарубану богиню / В гливке багно». Це гнівний присуд варварам давноминулих і новітніх епох, звиклим до вандалізму й сіяння смерті та руйнації:

Її краса тепер в музеї –
Від стіп до плеч.
І всяк промовить біля неї:
Будь проклят, меч! (5, с. 77)

Серед інших мотивів, болючих і тому традиційних для М.Братана, слід відзначити тему безпам'ятства, відступництва й перевертенства, забуття національних святощів, зокрема рідної мови як духовної основи буття народу («В сім'ї не без…», «Халепа з переписом», «2=0», «Нардеп №», «Повторення пройденого», «Незрівнянні»), мотив засудження хаотичності й бездумності, інертності й корисливості в діяльності українських політиків доби незалежності, які позамість зміцнення молодої державності приносять у життя суспільства розбрат, руйнацію, постійну напругу, а тим самим нищать ще не закріплені здобутки свободи («Інтерв'ю», «На торговиці», «Помилка поета», «Сучасний фольклор»), тему кар'єризму й чиновницького низькопоклонства, псевдовченості й безпардонності, людської безхребетності й рабськості духу («Диплом балди», «Землячок», «П'ята група крові», «Різновид патріотизму», «Навічно», «Мрія безхребетного»).

Досить характерними для співця-тавричанина є мотиви хліборобської праці («Гей, у полі!..», «Первопутком», «Комусь дорога – пил і тряска», «Тракторист», «Мов серце на долоні», «Трофейна машина», «Обжинки») та трудової діяльності робітників Херсонщини («Біля заводських воріт», «Засніжені октави»). Цілу книгу поезій – «Від першої особи» (1977) – М.Братан присвятив будівникам Байкало-Амурської магістралі: «Перша просіка», «Розповідь мостобудівця», «Міста-юнаки», «Полій», «Станція Ургал», «Бамівські октави» та ін. Співець звеличує у своїх віршах працю шахтаря («Безмовний тост») і земляка-цілинника («Матеріал на першу полосу»), водія («Іван Ілліч») і спортсмена («Змога. Олегу Блохіну»), комбайнера («В день обжинок») і педагога («Шкільний сонет»). Це замальовки з

побуту творців Каховського магістрального каналу («Абревіатура», «Будівничий сонет») і письменників («Спогад про березень», «Спасибі»), агрономів («Трояндний старшина», «Старий агроном») і геологів («Богиня», «Балада про останній поцілунок»). Вихований у родині трудівника-степовика М.Братан віддає данину шани людям найрізноманітніших професій, схиляється перед їхньою одержимістю, цілковитою відданістю своїй справі.

Заявивши ще в своїй дебютній книзі увагу до тем, узятих з солдатського життя («Ширше крок!», «В зливу», «Пісня», «Солдатська фотографія»), автор не зраджує їм і в наступних збірках («В караульному приміщенні», «На землі мироносній», «Над акації спінені висне….», «Солдатська відпустка», «Миття підлоги», «Наш полігон»).

Наскрізними в ліричному ужинку М.Братана є материнські мотиви («Обкипіла цвітом вишня коло хати…», «Горбок землі», «Мати», «Ненаписаний лист», «Материзняне», «Мати Гагаріна») та пов'язана з ними тема батьківської хати, дитинства і юності («М'ята», «Поспіли вишні», «Завжди я юність повторю», «Починає син ходити…», «Сини народжуються з мрій…»). Мотив дружби («Побратим», «Очі друга», «Ласло», «Біля вогнища», «Правдиве слово») переплітається з темою дочасності людського життя і нетлінності шляхетних почуттів («Журба», «Присвята на камені», «Зоряниця. Пам'яті відомої польської співачки Анни Герман», «Хміль»).

Поет не оминає трагічної чорнобильської тематики («Красо веснокрилого Києва…», «Спить земля під квітами спокійно…») та проблем екології («Плавні палають», «Вірш про тамбовського вовка», «Гусяча провина», «Послання з річкового дна до володаря моторного човна»). Неабияким розмаїттям відзначається пейзажна лірика М.Братана, яка репрезентована картинами степу («Оновлена Таврія», «Заспів», «Долина», «Знов у полях блукає по сівбі…», «Іще чорніють, мов земля розорана…», «Степ і тронка», «Село Долинське на долоні…», «Полями – вихорці. Як хлопчики – навзаводи…») й лісовими замальовками («Парость», «Тайга», «Праліс», «Кедровий стелюх»), гірськими краєвидами («Знайома гора», «Падав сніг на Машук, на Бештау…», «Дорога вишугує, в сутінь завинута…», «Виїзд на гору», «Гроза в горах») та вишуканими маринами («Прибережжя», «Поселяюсь біля моря…», «Чим пахне море», «На узмор'ї», «Ти в море входиш – в маєво

промінне…», «До моря», «На материк», «В море», «Яблуні в морі»). Це бадьорі й життєрадісні веснянки («Не сам іду – з весною у путі…», «Не дружить березень з морозами…», «Дух весни…», «Бриндуші») й сумовиті осінні акварелі («Листок осокора», «Приморозок небо розпрозорив…», «На розгонистих осінніх на пронизливих вітрах…»), погідні літні етюди («Липень», «Серпневі марева», «Роса», «Прикмети літа») і контрастні ілюстрації до зимової книги («Понад річкою – зимовий…», «Неосяжна маєтність, нерухома й рухома…», «Шматочок неба, вихуканий в шибі…», «Відзимок», «Ніч. Мороз…»). Це світанкові описи («Той досвіток!.. Автобуси оспалі…», «Ранок у селі», «Ранковим поїздом», «Світанок в гай запрошує…») й малюнки дня («Квітень», «Пейзаж», «Біловіття», «Свято ріллі»), вечірні мініатюри («Стрижі кружляють в тиші вечоровій…», «Над плесом», «В густолистих каштанах гніздилися тіні…», «Вечоріє») і граційні ноктюрни («Битий шлях береться млою…», «Морозна ніч», «Ледве-ледь шелестить уві сні очерет…»).

Цілі грона ліричних варіацій пропонує М.Братан і на тему кохання, яка традиційно переплітається з пейзажними мотивами. Тут і мотив очікування першої любові та відтворення її ознак («Пісня», «Ще не змовлено слова «люблю»…», «Ситець неба запорошений…», «Наївність почуттів отих, що в юності тривожили…»), і фіксації миттєвостей щастя («Не парком з рівними алеями…», «Люблю!», «Добрий настрій», «Зачарування»), і настрої розлуки («Акація скоро цвістиме», «Пісня розлуки», «Ждав. Даремно. Не приходила…», «Не з тобою, не з тобою…», «Пахне літом зів'ялим…»), і засудження дворушництва і зради («Власна машина», «Пригода»), і щемливі історії про почуття без взаємності, про безповоротну втрату свого шансу («Безневинне спогадання…», «Мене переслідують очі сумні…», «Самотність», «Присниться часом – не пізнаю…»).

Багатоликий, поліфонічний світ поезій М.Братана знаходить відгук у серцях шанувальників красного письменства різних поколінь: від юнацтва до людей похилого віку. І таїна цього, мабуть, у тому цілющому струмені добра і тепла, що відчувається в кожній збірці співця-краянина. А ще – в його вірності національним ідеалам, маніфестованим ще в далеких 60-х роках:

Ні з якою у світі країною
Не зрівняю Шевченківський край.
Захлюпнуло мене Україною,
І як хочеш мене називай!
(«Листвиною зелено-промінною…» (6, с. 38))

Поет М.Братан уже кілька десятиліть веде свій щирий і сповідальний, суворий і зболений діалог з загалом. Не зважаючи на вік, він сповнений бадьорості й вогню, щоб разити те, що заважає українцям стати справді вільною і гідною нацією. У вірші «Пахтить, біліє вечорами…» співець вдається до промовистої самохарактеристики: «В мені самім – душа акації, / Животворяща й молода», - а далі доповнює ці слова не менш прикметною сентенцією:

Спиваю цвіт. Радію слову,
Що духом сонячним пахтить.
(3, с. 4)

Порадіймо й ми можливості й надалі прилучатися до поетичних пошуків цього самобутнього автора і разом з ним утверджувати в житті добре та вічне.

б і б л і о г р а ф і я

ТВОРИ МИКОЛИ БРАТАНА

1. Від першої особи: Поезії / Ред. Д.А.Кононенко; Художж. П.Ю.Мальцев. – Сімферополь: Таврія,1977. – 95 с.

2. Відчахнута віть: Легенда-бувальщина. – Херсон,1996. – 8 с.

3. Зупинка Лебедина: Вірші. Драматична поема / Ред. Н.Ю.Ткаченко; Худож. О.О.Стеценко. – К.: Рад. письменник, 1989. – 150 с.

4. Озерниця: Лірика / Ред. Ю.П.Петренко; Худож. О.М.Анікін. – К.: Рад. письменник,1982. – 77 с.

5. Портрет з дороги: Поезії / Ред. М.І.Ігнатенко; Худож. Ю.Г.Черепанов. – К.: Рад. письменник,1984. – 133с.

6. Поступ: Вірші. – Одеса: Маяк,1968. – 88 с.

7. Правда хліба: Поезії / Ред. Є.А.Шахнюк; Худож. А.Ф.Шорохов. – Сімферополь: Таврія, І973. – 111 с.

8. Ще експромти: Вірші / Фотохудож. Т.М.Щерба. – Херсон: Айлант, 2004. – 95 с.

9. Бабусі Зеленого Клину; Зустріч на бетонці: [Василеві Мелещенку]; Приснилася хата; Засумували бджоли на льотках; Соняховий реквієм: [Пам'яті Олеся Гончара]; І не сталося ж нічого: [Вірші] // Літ. Україна. – 2004. – 30 груд. (№51). – С.5.

10. Крізь соняшниковий цвіт: Вірш // Книга про матір: Укр. поети XIX-XXI ст. / Передм. О.Омельченка; Упоряд. В.Л.Чуйко. – К., Криниця, 2003. – С.28.

КРАЩЕ З ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ
Рекомендовано авт ором

Олексюк, О.В. Поетика творів Миколи Братана: (Літературно-мовознавче дослідження) /О. Олексюк; Ред. Л.В.Йолкіна.- 2-ге вид.- К.; Херсон: Просвіта, 2004. 42 с.: фото.

Гончар, О.Т.Терентійович. Щоденники: у 3-х т.. Т.3. :1984-1995 / Олесь Гончар; Укл., упоряд. та передм. Гончар В.Д.; Іл. Пшінка М. – К.: Веселка, 2004.- 606 с. : фото.- Імен. покажч.: С.579-606.
Брат ан М. І., с.10, 192, 306.

Золотцев, С. Пам'ять над колоссям / С.Золотцев // Літ. Україна.- 1985.- 25 квіт.

Кичинський, А.І. Переконаність: [Про лірику М.Братана] / Анатолій Кичинський // Дніпро. -1975. - №12.- С.153.

Куліш, Л.П. Поліфонічний дар / Леонід Куліш // Наддніпрян. правда. – 1995. – 16 груд.

Попенко, Є. Життя присвятив поезії / Євгенія Попенко // Новий день. - 2006. - №52. - С.22.

Шевченко, М. Миколі Братану – 60 / М. Шевченко // Літ. Україна. - 1995. - 9 груд.

Щерба, Т.М. Широкі обрії неспокійного серця (Микола Братан): [до 70-річчя від дня народж.] / Таїсія Щерба // Херсон. вісник. –2004. -16 груд. (№51).- С.12.

Василь Загороднюк

Твори для дітей
У доробку Миколи Братана

У багатокнижжі Миколи Братана нараховується шість дитячих видань. За хронологією вони побачили світ у такій послідовності: «Слон на стадіоні» (Херсон, 1996, «Чиста Криниця»), «Равлик на пляжі» (Херсон, «Айлант», 1999), «Пригоди живої природи» (Херсон, «Айлант», 2003), «Каченя шукає маму» (Херсон, ХНТУ, 2006), «Зелена черепаха» (Херсон, «Айлант», 2006).

Помітили? Десятиліття у творчості поета. Час, коли він уже дійшов «свого зросту і сили», коли життєвий і поетичний досвід дають можливість реалізувати творчий потенціал у дитячій книзі. Адже відома теза, що для дітей потрібно писати так само, як і для дорослих, тільки краще, залишається актуальною. І Микола Братан це повністю усвідомлює.

Тільки за результатами спеціального літературного дослідження можна робити висновок, які твори поета більш художньо вартісні: для дітей чи для дорослих. А можливо, така

постановка питання і не є правомірною, адже на колір і смак товариш не всяк. Проте стверджуємо, що дитячі поезії Микола Братана швидко знаходять свого читача, а це найвище поцінування. Уявіть, на одній із творчих зустрічей діти відмовилися від морозива(!), аби придбати книги поета з автографами.

Дитячі душі – своєрідні камертони, вони відчувають красу художнього слова, тягнуться до його добротворчої енергетики, шукають у ньому те, що дорослі називають естетичною насолодою, зрештою, за допомогою нього пізнають навколишній світ. І таке пізнання не є сухим, педантичним, а образно-емоційним, художньо забарвленим.

Цим високим критеріям задовольняє дитяча поезія М.Братана. Звичайно, не все написане на найвищих регістрах, це майже неможливо. Та наявне основне – знання дитячої психології, ненав'язливий дидактизм, який інтерпретований образною свіжістю думки, умінням у буденщині побачити красиве і захоплююче.

Автор віддає перевагу «тваринній» тематиці, про що свідчать і назви його дитячих книг. Пояснюємо це тим, що дитина спрагло тягнеться саме до живої природи, ніякі урбаністичні вигоди не можуть дати цьому замінника. Поет це відчуває і знає. Тому, усвідомлюючи реалії сьогодення, знаходить своєрідні компроміси, коли зайчику пропонується шоколад, а слон стає футбольним гравцем, коли кіт не може влізти в тролейбус, а жаба не вміє тримати весла («Слон на стадіоні»).

У виданні «Равлик на пляжі» ліричний персонаж стає доброчинником – пускає воду у ставок для жабок, пропонує білці пельмені, застерігає равлика від перегріву. Це грайливо і дотепно, та водночас за художніми образами вбачаються серйозні природоохоронні проблеми. Інколи – це дружні поради, на зразок, щоб черепаха зійшла з дороги; подібне застереження адресоване й жабці: «Бо тобі відтопчуть ноги». А собака Трезор передбачливо не йде на червоне світло. Образ дороги домінує як визначення руху, та інколи персонажі творів зазнають при цьому прикрощів: «Гуси лапки попекли – / По асфальту в спеку йшли».

І коли кіт Мурко з шиком проїхався на таксі, то це асоціюється у дітей не тільки зі швидкістю, а й з красою руху.

Емоційну напругу дуже тонко передано одним-єдиним словом: «Кр-расота-а!». У мініатюрі «Обновка» образ руху і дороги відсутні у прямому значенні цих слів. Та натомість є стрибки, є й чобітки, та зайченя не може їх взути. Тоді пріоритетною постає емоція, радість, і юні читачі, а може й слухачі, солідарні з цим відчуттям, і не біда, що зайченятко не вміє взути чобітки. Суть у тому, що є обновка, яка стимулює гарний настрій.

Ще один приклад: у катрені «Ховрашок у небезпеці» дієслова «скік», «тікай», «летить» однозначно передають динаміку. Вона «спружинена», адже в чотирьох рядочках прочитується загроза від шуліки і переживання ховрашихи за своє дитя. У вірші «Зелена черепаха» Ярик «прибіг», а черепаха «вийшла». Тобто, художня образність підсилюється логічними канонами.

В іншому випадку ліричний герой постає в образі сонного вершника, тоді як осиротілий лошак у міському парку, у замкненому машинами просторі, мовби чекає на свого Дон-Кіхота, щоб вирватись на просторінь доріг.

Годі й говорити про «безконфліктність» дитячої літератури. Доказом цього є наведені вище приклади. Уміння ж автора передати конфлікти не за статтями кримінального кодексу, а за образно-емоційними законами, у яких наяву вимисел, фантазія, беззахисна наївність, кмітливість і віра в перемогу добра.

Пізнавальне у дитячих віршах М.Братана органічно вписується у їхній зміст. У згадуваній «Зеленій черепасі» пояснюється, чому вона такого кольору. І алогічне стає логічним. В уяві дитини світ фауни і флори гармонізується. Подібне бачимо у «Пізньому врожаї». Адже від «кмітливості» шпака залежить урожай яблук. На нашу думку, більшої поетичної вмотивованості у даному творі потребував би образ діда. Зрозумілою є його мудра порада, але сама його поява дещо раптова. Навіть традиційне – «дід і сад», на наш погляд, у цій ситуації вимагає деталізації або змістової «розширеності».

Пізнавальне як специфіка композиції твору наявне у більшості поезій Миколи Братана. Показовими до цього є вірші «На стежці», «Переплутав», «Відкриття», «Мисочка» та інші. Інколи автор свідомо основну тезу закладає у зміст твору, але не дає на неї прямої відповіді, її повинен дати читач, як це бачимо у мініатюрах «Хто підкаже?», «Що за квітка?..»,

«Несподіваний пасажир», «Допитлива ворона». У останній оригінальною знахідкою є ономатопеїчний підхід у розкритті теми. А саме – звуконаслідування-імітація голосу ворони і несподіване питальне речення про буквар, яке має спонукальне навантаження і, звичайно, ненав'язливо і позитивно впливає на свідомість маленьких читачів.

«Пригоди живої природи» вирізняється зі всіх збірок Миколи Братана для дітей, бо має твори, котрі за обсягом значно більші. У них окреслюються вже й виразні сюжетні ознаки. Наприклад, у вірші «Зустріч на баштані» зайці зустрічаються з сіроманцями, але поет не розвиває традиційної теми їхньої ворожнечі. Об'єктом зацікавлення перших і других стали кавуни. Суддею між ними став сторож – і т несподіванка: зайці втікають, а вовки ласують кавунами. Чи сприйме маленький читач такий художній факт?! Гадаємо, що так, бо тут визначальною стає позиція сторожа – його боягузтво. Своєрідний поетичний перегук цієї теми зустрічаємо у вірші «Бачив вовка» зі збірки «Каченя шукає маму». Тут сміливість Сашка оберігається зоопарком. Тематична подібність наявна в поезіях «Сашкове теля» й «Ідем на поле». Та вона не ототожнюється; у кожній з них свої образні знахідки, ліричних героїв об'єднує лише бажання пригостити солодощами свійську і дику тварину.

За тематичною аналогією можна порівнювати «Котячий обід» і «Кіт-салолюб» з «Благородним котом», «Заяча морока» і «Скаче білка». У кожній з цих поезій свої мікрообрази, художні деталі, завдяки яким вони, розкриваючи подібну тематику, залишаються оригінальними.

Якось Михайла Стельмаха запитали, яка тема найголовніша у його творах; відповідь була короткою – село. Але як багатогранно висвітлена ця сільська тема. Цей невеличкий відступ в історію літератури наведено для того, щоб показати, наскільки митець може діапазонувати, розкриваючи широкомасштабно і навіть безмежно одну тему. Тут справа не в її властивостях, а в творчому потенціалі письменника, який у М.Братана сягає своєї вершини. На цьому шляху традиційний канон поєднується автором з новаторськими шуканнями. І тоді в «білочки є мобілочка», кіт на обід має «кітікет», «снікерсуй» римується із «фінансуй», а ліричний герой не може дивитися

телевізор через нав'язливу рекламу памперсів і «туалетних каченят».

Вірші Миколи Братана для дітей засвідчують ще один оригінальний штрих його творчого обличчя. Тематична та ідейна концепція цього доробку досить мозаїчна, проте художньо-переконлива. Творчість поета переконує читачів у молодості його духу, адже наразі є нові рукописи, які незабаром стануть книгами. Педантичні бібліографи нараховують 65 видань автора. Тож інформації для бібліографічного покажчика є достатньо.

При його виданні добре було б передбачити чисту сторінку для майбутніх видань. Адже автор, на щастя, не змусить довго чекати, щоб її заповнювати.

б і б л і о г р а ф і я

ТВОРИ М. БРАТАНА ДЛЯ ДІТЕЙ

Зелена черепаха: Вірші / Худож. Оксана Онопрієнко. - Херсон: Айлант, 2006. - 28 с.: іл.

Каченя шукає маму / Мал. Ю. Титаренко; Ред. О. Лужкова. - Херсон, 2006. - 21 с.: іл.

Пригоди живої природи / Ред. Олег Олексюк; Іл. Олени Лобанової; Портр. – худож. Ростислав Швець. - Херсон: Айлант, 2003. - 10 с.: іл.

Парасолька йде по місту: Вірші для малят / Ред. О.Олексюк; Худож. О.Гоноболіна; Відпов. за випуск В.Другальов. – Книжка видана за спільним проектом «Українську книгу – дітям» Цюрупинської рай. Організації ССУ та Херсонської обл. організації Всеукр. тов-ва «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. – Херсон: Просвіта, 2000. – 19 с.: іл.

Равлик на пляжі: Вірші для дітей / Ред. В.Жураківський; Худож.О.Журба; Портр. – худож. К.І.Московченко. - Херсон: Айлант, 1999.- 19 с.: іл.

Слон на стадіоні: Вірші для малят / Ред. Л. Куліш; Іл. С.Курак. - Херсон:

Чиста криниця, 1996. - 8 с.: іл.

Щоб не поколотися; Пригода; Малюнок; Жаба в човні: Вірші // Малючок Степовичок: Антологія дитячої літератури Херсонщини / Упоряд. Анатолій Крат. – Херсон: Айлант, 2004. – С.8-9.

* * *

Плоткіна, І.С. "Парасолька йде по місту": [Про кн. дит. віршів М.Братана] / Ізабелла Плоткіна // Ефір. - 2001. - 22 лют.

Щерба, Т.М. Нова грань таланту: [Про книгу М.Братана "Каченя шукає маму"] / Таїсія Щерба // Кахов. зоря.- 2006.- 17 серп. (№67-68). - С.5

ВЧИТЕЛЕВІ

Наталія Чухонцева

УРОК ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ ЗА ДРАМАТИЧНОЮ ПОЕМОЮ МИКОЛИ БРАТАНА «ШОСТА ЗАПОВІДЬ»

Кількості годин, передбачених шкільними програмами для вивчення літератури рідного краю, замало для цілісного висвітлення доробку письменників Херсонщини, тому перед учителями неминуче постає проблема вибору матеріалу, на якому слід зосередити увагу.

Безумовно, система уроків має бути продумана таким чином, щоб школярі одержали загальне уявлення про творчість якщо не всіх, то принаймні більшості місцевих авторів. Цієї мети можна досягти шляхом проведення оглядової лекції, а після неї – семінарського заняття, читацької конференції, уроку-екскурсії до літературного музею чи іншого типу уроку, спрямованого на закріплення і поповнення знань, одержаних під

час лекції. Щоб активізувати пізнавальну діяльність учнів, доцільно дати їм індивідуальні завдання: написати реферат, статтю до шкільної стіннівки, сценарій літературного вечора, зібрати теку матеріалів про когось із письменників, скласти кросворд чи питання для вікторини з літературного краєзнавства тощо.

Наступні уроки літератури рідного краю слід спланувати так, щоб вона постала перед школярами не тільки низкою імен та заголовків книг. Необхідний і поглиблений аналіз доробків найвизначніших письменників Херсонщини або хоча б їхніх кращих творів. Конкретних рецептів щодо цього не може бути, оскільки кожен учитель робить вибір, виходячи насамперед з наявного у його розпорядженні матеріалу, але слід зауважити, що необхідно також об'єктивно оцінити, хто з місцевих митців слова посідає помітне місце у загальноукраїнському літературному процесі.

Творчість Миколи Івановича Братана – талановитого і багатогранного майстра слова, відомого не тільки у рідному краї, а й далеко за межами Херсонщини і навіть України, - заслуговує щонайдетальнішого вивчення, але, на жаль, здійснити таке завдання у повній мірі за 1-2 години неможливо. Більшість учителів вирішують цю проблему найпростішим чином: влаштовують зустріч з письменником або здійснюють загальний огляд його творчості у лекції, роблячи акцент на ліриці й даючи завдання школярам вивчити конспект та 1-2 вірші.

Зазвичай на уроках літератури рідного краю недостатньо уваги приділяється розглядові прози і драматичних поем М.Братана. Пояснюється це великим обсягом і складністю творів, недостатнім висвітленням їх у літературно-критичних та методичних працях. Зокрема, до таких творів належить драматична поема «Шоста заповідь» (2001-2002), головним героєм якої є геніальний драматург Микола Куліш, народжений у Чаплинці. Хоча б з цієї причини оминати даний твір на уроках літератури рідного краю не можна. До того ж, він є одним з вершинних художніх досягнень М.Братана, в якому знайшла яскравий вияв важлива риса мистецької індивідуальності автора.

У творчості М.Братана виразно простежується «духовний історизм», що виражається у розкритті «уроків історії», в утвердженні вічних первнів народного буття, в акцентуванні

духовної спадкоємності між поколіннями. Ця якість художнього мислення письменника неухильно розвивалася, починаючи від першої його поетичної збірки «Смаглява Таврія» (1961), і з найбільшою повнотою виявилася у романах «Бережина» (1981), «Перепелина ніч» (1988) та в драматичних поемах 90-х років XX ст. – початку XXI ст.

Серед Братанових творів минулого п'ятнадцятиріччя особливою художньою оригінальністю, філософічністю, напруженістю внутрішнього, інтелектуально-психологічного сюжету відзначаються ліричні твори про М.Куліша («Доля» («Пам'яті Миколи Куліша»), «Повернення Миколи Куліша») та драматична поема «Шоста заповідь», яку на уроці літератури рідного краю доцільно розглядати саме у цьому контексті. Відповідний матеріал можна знайти в нашій статті «Художні твори про Миколу Куліша», опублікованій у збірнику «Микола Куліш: літературознавчі розвідки, бібліографічні нариси».[1] Доцільно також провести такий урок одразу після вивчення творчості великого драматурга.

У вступному слові вчитель має підкреслити особливу естетичну цінність художніх творів про геніального митця, які допомагають наблизитися до розгадки тих таємниць його життя і душі, що недоступні для наукового пізнання через брак достовірних даних. Письменник, на відміну від ученого, може спиратися не тільки на точно перевірені факти, а й на своє інтуїтивне відчуття духовного світу іншої творчої особистості й відображати цей світ за законами психологічної ймовірності, а також, коли потрібно, вдаватися до домислу та вимислу, надаючи образові героя живої цілісності. Це можна проілюструвати рядками з поеми В.Сосюри «Розстріляне безсмертя», обравши їх епіграфом до уроку:

Душа Миколи Куліша
Крилами б'є в вікно блакитне
Й крізь ніч, похмуру й непривітну,
В мою поему поспіша.

---

[1] Чухонцева Н.Д. Художні твори про Миколу Куліша // Микола Куліш: літературознавчі розвідки, бібліографічні нариси / Херсонська ОБД; Авт. Голобородько Я.Ю., Немченко І.В., Чухонцева Н.Д.; Уклад. Мелега А.І., Картузова О.І. - Херсон, 2003.- С.27-30.

Такий епіграф буде нагадувати учням, за яким принципом твориться художній образ у ліричній поемі. Адже поема М.Братана «Шоста заповідь» є не тільки драматичною, а й значною мірою ліричною.

За авторським визначенням, це – «драматичні сцени», а традиційний термін «дія» тут замінено словом «місце», чим підкреслюється, що сюжет має бути фрагментарним, розірваним і ґрунтуватиметься на розвиткові не стільки дії, скільки думок і почуттів. Отже, «Шоста заповідь» – «неаристотелівська», «відкрита» драма, точніше – лірична «драма для читання», а з огляду на гостроту конфлікту і трагічну розв'язку – лірична трагедія. З'ясування жанрової специфіки твору в класах гуманітарної спеціалізації може спиратися на теоретичні знання, одержані школярами у процесі вивчення попереднього матеріалу, зокрема – драматургії М.Куліша.

Слід звернути увагу учнів і на те, що «Шоста заповідь» написана білим ямбом з різною кількістю стоп у рядках, що надає віршованій мові гнучкості. Така версифікація дозволяє відтворити розмовні інтонації і водночас органічно переходити до патетичного тону, неминучого у трагедії, а також до пристрасного, саркастичного викриття сталінського режиму.

Сарказм відчутно вже в першій авторській ремарці після переліку дійових осіб: «Діється в Радянському Союзі за часів перемігшого соціалізму». Ця ремарка підкреслює безглуздя самого постулату «загострення класової боротьби» - тобто «ідейного обґрунтування» масових репресій.

Необхідно допомогти учням збагнути символічний підтекст назви драматичної поеми, трагічну іронію, яка в ній закладена. Можна зробити це методом бесіди, звернувшись до класу з такими питаннями:

- Які асоціації викликає у вас назва драмат ичної поеми М.Брат ана?
- Розкрийт е зміст шост ої Бож ої заповіді.
- Чи відповідала заповіді «Не убий» діяльніст ь керівників Радянського Союзу?
- Чому 20-30-т і роки ми називаємо «Розст ріляним Відродж енням»?
- От ж е, який сенс назви «Шост а заповідь»?
- Розкрийт е зміст понят т я «т рагічна іронія».

Підсумовуючи бесіду, слід відзначити, що атмосфера «шпигуноманії» та тероризму, відтворена у драматичній поемі, парадоксально не узгоджується ні з поняттям «перемігшого соціалізму», ні з шостою Божою заповіддю, яка відображає загальнолюдську моральну норму, в чому й полягає авторська трагічна іронія. Отже, назва акцентує основну проблему твору: кого серед людей тої жорстокої епохи слід вважати терористами, а кого – праведниками.

Після розкриття змісту назви пропонуємо учням прочитати перелік дійових осіб і висловити свої думки про те, хто серед них – особи історичні, а хто – вигадані. У ході цієї бесіди можна поставити такі питання:

- Анат ема – ім'я чи прізвисько?
- Що це прізвисько означає?
- Хт о серед друзів М.Куліша був авт ором т вору з назвою «Анат ема»?
- Хт о з вас чит ав оповідання Івана Дніпровського «Анат ема»?
- Схаракт еризуйт е головну героїню цього оповідання.
- Як ви гадаєт е, чи випадково М.Брат ан назвав т ак само, як і авт ор оповідання «Анат ема», дійову особу свого т вору?
- Що ви мож ет е сказат и про іст оричні прообрази дійових осіб драмат ичної поеми «Шост а заповідь»?

Учитель доповнює відповіді, після чого заздалегідь підготовлені учні за ролями читають «Місце перше», а класові пропонується прокоментувати цей фрагмент, звернувши особливу увагу на заключний монолог Куліша.

Далі школярі переповідають наступні вісім дій, а «Місце десяте» читається за ролями. Потім дається завдання прокоментувати такі фрагменти:

Проскуряков. Куліш?
А де ж йому, запитується бути.
У келії, достоту, як монах.
Сидить. Мовчить. Точніш: мовчить і пише.[2]

# # #

Анатема. А ти про шосту заповідь згадай.
Проскуряков. Я атеїст, причому войовничий.
Я – гвинтик і до того ж із металу,

---

[2] Братан М. Шоста заповідь: Драм. сцени.- Херсон, 2002.- С. 36.

В машині, що подібна гільйотині…[3]

# # #

Учитель відзначає, що поляризація двох груп персонажів – терористів та праведників (справжніх і уявних) – підкреслюється у творі змінами стильових домінант: переходами від сатири до трагізму, а також, що Микола Братан створив правдиві, психологічно глибокі образи М.Куліша та сучасників геніального драматурга на тлі трагічних обставин їхньої епохи. Після того підводиться підсумок уроку й учням дається домашнє завдання написати твір на одну із тем:

1.Історичні та біблійні джерела драматичної поеми М.Братана «Шоста заповідь».

2.Жанрові та композиційні особливості твору М.Братана «Шоста заповідь».

3.Характер конфлікту і поляризація персонажів у драматичній поемі М.Братана «Шоста заповідь».

4.Образ Миколи Куліша у драматичній поемі М.Братана «Шоста заповідь».

5.Проблематика і поетика драматичної поеми М.Братана «Шоста заповідь».

б і б л і о г р а ф і я

ТВОРИ М.БРАТАНА

Шоста заповідь: Драм. сцени / Ред. О.В.Олексюк. – Херсон: Просвіта, 2002.- 56 с.

Доля: [50-річчя від дня смерті М.Куліша] // Наддніпрян. правда.- 1987.- 13 грудня.

Непомерхне світло істини: До 100-річчя М. Куліша // Наддніпрян. правда.- 1992.- 16 січ.

---

[3] Там же, с.54.

Повернення Миколи Куліша: [Вірш] // Степ: Літ.-худож. альм. – Херсон, 1992. - № 2 .- С. 5.

ПЕДАГОГІЧНА СКАРБНИЧКА

Щерба, Т.М. Широкі обрії неспокійного серця: (Микола Братан) / Таїсія Щерба // Цілющі острови духовності: Літ. посіб. для вчителів (Розробка уроків). - Херсон, 2001. - С.35-53.

* * *

Урок "Херсонщино, моя ти рідна мати!" [Електронний ресурс] / С.Ф.Семенюк; ЗНЗ №14; Херсонська ОБД, Міжшкільний портал «Клас». – Електрон. дан. (1 файл). – [2006]. – Режим доступу: http://library.kherson.ua/klas/ZNZ14/pedagskarbn/urok%20pysmennyky.doc. – Назва з екрана.

БІБЛІОТЕКАРЕВІ

Валентина Нижеголенко

Справжнє диво-дивина в книжках діда Братана

(Літературна подорож у незвичайний світ дитячих книжок херсонського поета М. І. Братана)

Під музику на сцену піднімаються ведуча й 12 дітей в костюмах літературних героїв і стають півколом.

Ведуча: Любі діти! В останній час ми з вами познайомилися з дитячими книжками Миколи Івановича Братана, нашого херсонського поета. Чи сподобались вони вам?

Діти: Сподобались і запам’ятались !

Ведуча: Назвіть ці книжечки.

Діти (по черезі): «Слон на стадіоні», «Парасолька йде по місту», «Пригоди живої природи», «Каченя шукає маму», «Равлик на пляжі».

Ведуча: А які віршики вам запам’ятались?
Перша дитина (в кост юмі ж аби):
Ось так диво-дивина:
Жаба вбралась до човна!
Покататись, певне, мріє,
Та… весла тримать не вміє.

Друга дитина (в кост юмі черепахи):
Ярик в плавнях кличе тата,
Бо ж і тішить, і смішить:
- Подивися, на лататті
Чорна мисочка лежить!
- То не посуд, - каже татко, -
Тож-бо черепашенятко.

Третя дитина (в кост юмі кот а):
В дитсадку у нас таких немає,
Хто кота за голову тримає,
Хто його тягає за хвоста…
Не зловити нашого кота!

Четверта дитина (в кост юмі парасольки):
Дощик сіється краплистий,
Петрик вийшов погулять.
Парасолька йде по місту –
Лише кеди миготять.

П’ята дитина (в кост юмі горобця):
Горобець в морозну днину
У тролейбус залетів.
Покататись, як дитина,
Чи погрітись захотів?

Шоста дитина (хлопчик з кругом):
Я ходжу на пляж із другом,

І ніяк я не збагну:
Цуцик плаває без круга,
Я ж без круга знов тону.

Сьома дитина (в кост юмі їж ачка):
В саду я вгледів їжака,
Поснідать – яблуко шука.
А де ж сьогодні та їда:
Останнє листя опада.

Восьма дитина (в кост юмі зайчика):
Два зайчиська через лан
Чеберяють на баштан.
Чеберяють, поспішають,
Не бояться окірців.
Одного ж бо так бажають –
Скуштувати кавунців.

Дев'ята дитина (в кост юмі т елят и):
Вранці йшов Сашко до школи.
Коли бачить – звіддаля
Ген від ферми через поле
Прудконоге мчить теля.
- Ти куди? – Сашко до нього, –
Рано бігаєш саме.
Стало, вклякло край дороги
І спокійно мовить «Ме».

Десята дитина (в кост юмі білки):
Скаче білка по саду,
А горіхи ще зелені.
То яку ж їй дать їду?
Хай попробує пельмені.
Але білка звикла їсти
Лише те, що треба гризти.

Одинадцята дитина (в кост юмі равлика):
Загоряв на пляжі Павлик,
Глядь – ріжок і ще ріжок.
Придивився – бачить: равлик
Виповза на бережок.
Розметнувсь на сонці, знявши
Черепашку-кожушок.

- Ще засохнеш, загорявши!
До води вертай, дружок!

Дванадцята дитина (в кост юмі шпака):
Пораділи малюки:
Прилетіли вже шпаки!
Та чомусь німують нині
На засніженій ялині.
І міркує Ростик так:
- По теплу співає шпак.
А сьогодні холодина –
Може буть в шпака ангіна.

Ведуча: Молодці, дітки! Станьмо в коло, будемо водити хоровод.

Ведуча ст ає серед діт ей. Всі взялися за руки і під музику водят ь хоровод. Ходят ь зигзагом і співают ь: «Кот ячий обід» (Слова М.І.Брат ана, музика добре знайомої мелодії, яку підбере виховат елька).

Запитав уранці кіт:
- Що сьогодні на обід?
Хоч і знає наперед:
Буде знову «Кітікет».

Та набридла їжа ця –
Захотів Мурко сальця.
А Мишко йому: - Еге!
Сало нині дороге.

Тож мишей ловити слід,
Щоб дешевий був обід.
Кіт у відповідь мурчить:
- Миші також хочуть жить…

Ведуча: Діти, а хто краще зможе намалювати персонажів із віршів Миколи Івановича Братана?

Ведуча оголошує конкурс на кращий малюнок, по завершенні якого діт и разом визначают ь перемож ців. Авт ори кращих малюнків от римуют ь призи.

Ведуча: Скажіть, діти, чи сподобалась вам наша літературна подорож?

Діти: Сподобалась!

Дівчинка: Треба попросити Миколу Івановича Братана, щоб він ще написав багато книжок для малечі.

Хлопчик: Ми будемо їх читати залюбки.

Кінець

ПУБЛІКУЄТЬСЯ ВПЕРШЕ

Микола Брат ан

Кіт-м'ясолюб

Полюбляє кіт наш м'ясо,
Їсть і, знай, муркоче ласо.
А наїсться – ляже й спить,
Миші нікому ловить.

Шура-буря

Може, чули: «Шура-буря»?
Дивні, справді, є слова.
Шура-буря – свідком був я –
Рве з корінням дерева̀.

А я лежу

Не ходжу до школи нині,
Дома – кашляю, захрип.
Бо ж тепер по Україні
Й по Херсону ходить грип.
Я вам більше ще скажу:
Ходить грип, а я – лежу.

АВТОРИ ТА УКЛАДАЧІ

ЗАГОРОДНЮК Василь Степанович - письменник; кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Херсонського державного університету; член Національної спілки письменників України

НЕМЧЕНКО Іван Васильович - кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського літературознавства Херсонського державного університету

НИЖЕГОЛЕНКО Валентина Михайлівна - письменниця, член Національної спілки письменників України

ЧУХОНЦЕВА Наталя Дмитрівна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського літературознавства Херсонського державного університету

МІШАТКІНА Марія Володимирівна - бібліограф Херсонської обласної бібліотеки для дітей

Комп’ютерне макетування – Н.Попова
Відповідальна за випуск А.Бардашевська

Підписано до друку 20.03.2006. Наклад 50 прим.